

Το φαινόμενο «κουλτουριάρηδες»

✖ Στις μεγάλες ευρωπαϊκές γλώσσες, η λέξη «κουλτούρα» έχει μια σημασία αφού είναι συνυφασμένη με τον πολιτισμό χωρίς να ταυτίζεται μαζί του. Στα ελληνικά δεν σημαίνει τίποτε συγκεκριμένο. Η λέξη «κουλτουριάρης», επειδή παράγεται από μια λέξη που δεν έχει ακριβή σημασία στα ελληνικά, δεν άργησε να ταυτιστεί με κάτι σαν κοινωνικό σαρδαναπαλισμό, τον οποίον προθύμως απέδιδε σε όποια μορφή σκέψης, μια κοινωνία η οποία είχε αποφασίσει πως δεν χρειάζεται ούτε τη σκέψη ούτε την παιδεία για να ζήσει. Στη δεκαετία του ογδόντα η χρήση της διευρύνθηκε, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ξεκαθαρίστηκε και η σημασία της. Απλώς τα πράγματα μπερδεύτηκαν ακόμη πιο πολύ. Ήταν κάτι που βόλευε αυτούς που τη χρησιμοποιούσαν, διότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να πουν τι ακριβώς εννοούν. Βόλευε για τους ίδιους ακριβώς λόγους και αυτούς που τη διακονούσαν. Και όπως το «πνεύμα», τα «γράμματα» ή η «καλλιέργεια» ήταν στοιχεία μάλλον άχρηστα σε μια κοινωνία η οποία βάδιζε ακάθεκτη για την πρόοδο και το πρόβλημά της ήταν η απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων, υποκαταστάθηκαν με τη μεγαλύτερη ευκολία από τη λέξη «κουλτούρα». Στην ίδια εποχή παρατηρείται και η φθίνουσα χρήση της λέξης «καλλιεργημένος». Σε παλαιότερους καιρούς η ιδιότητα του «καλλιεργημένου» έδινε το στίγμα κάποιας κοινωνικής αξίας. Δήλωνε πως είχες να κάνεις με έναν άνθρωπο ευυπόληπτο, αξιοπρεπή και κατά τεκμήριο έντιμο -εξ ου και η αντιδιαστολή «αν και καλλιεργημένος άνθρωπος αποδείχτηκε κλέφτης». Στην Ελλάδα του πάθους η καλλιέργεια ήταν μια περιττή τροχοπέδη. Στην καταθλιπτική Ελλάδα του γενικευμένου τσαμπουκά η καλλιέργεια είναι κοινωνική αναπηρία. Κάποτε λοιπόν η λέξη «κουλτουριάρης» κέρδιζε έδαφος και η λέξη «καλλιεργημένος» έχανε μαζί με άλλες συναφείς, όπως η λέξη «διανοούμενος».

Ο κουλτουριάρης αποτελεί νοσηρό τύπο. Είναι ο άνθρωπος που 'χει προσβληθεί απ' το γόητρο του μορφωμένου, του καλλιεργημένου, του πολιτισμένου, για τον οποίο έχει φτιάξει ένα περίεργο πορτραίτο και με τον οποίο έχει ταυτισθεί. Πως εννοεί τον πολιτισμένο ο κουλτουριάρης; Εάν αληθεύει ότι «λόγος έργου σκιά», τότε από τα έργα και τον τρόπο ζωής τού κουλτουριάρη θα συγκομίσουμε και την περί του πολιτισμού αντίληψη του. Ο «κουλτουριάρης» είναι ο ανολοκλήρωτος πνευματικός άνθρωπος, ο χωρίς ουσία, βάθος, πρωτοτυπία και περιεχόμενο. Είναι ο κραυγαλέος, ο ρηχός, ο γεμάτος αβεβαιότητες, ο θρασύς ημιμαθής, που επιμένει, ωστόσο, να έχει βαρύνουσα γνώμη για όλα. Είναι ακόμα αυτός που έχει

θολές, μπερδεμένες και ακαταστάλαχτες ιδέες και γνώμες, που δύσκολα καταλαβαίνει τους μεγαλοφυείς και ευκολότερα τους διαστρέφει και τους παρεξηγεί. Είναι, μ' άλλα λόγια, ο χωρίς κατασταλαγμένες πεποιθήσεις, που μένει μόνιμα στο περιθώριο, χωρίς πολλές φορές ο ίδιος να έχει συνειδητοποιήσει ούτε την ημιμάθεια του, ούτε την σύγχυση και τη θολούρα μέσα στην οποία παραπαίει ...

Ποια είναι τα θέματα που συζητεί ο κουλτουριάρης; Όλα γενικά... Ο τύπος τα γνωρίζει όλα και σ' όλα είναι άφθαστος και μοναδικός. Ανάμεσα απ' τους καπνούς του τσιγάρου του και σείοντας με νόημα την μισάνοικτή του εφημερίδα ασκεί την πιο διαβρωτική κριτική για ιδέες και πράγματα, κράτη και οργανισμούς, πολιτικούς αρχηγούς και στρατηγούς, συγγραφείς και επιστήμονες... Σάπιες οι ιδέες, άχρηστα τα πράγματα, καταπιεστικά το κράτος, διαβρωμένος ο οργανισμός, ανήθικος και νάνος ο πολιτικός ηγέτης, δειλός ο στρατηγός και ντενεκές ο συγγραφέας.

Ο κουλτουριάρης επιδιώκει με κάθε τρόπο την «ενημέρωση» γύρω απ' όλα τα πολιτιστικά θέματα. Η «πληροφόρηση» αποτελεί ιερόν καθήκον! Γνωρίζει επακριβώς τους τίτλους των έργων που ανεβάζουν τα θέατρα κι οι κινηματογράφοι της πρωτεύουσας· τους χώρους και το αντικείμενο των εκθέσεων έργων τέχνης, βιβλίου κ.τ.λ., των πνευματικών εκδηλώσεων εν γένει. Φροντίζει να προμηθεύεται τα ενημερωτικά φυλλάδια που σχετίζονται με τα θέματα αυτά, κι οσάκις το επιτυγχάνει, επισκέπτεται τους χώρους αυτών. Οι καλλιτεχνικές στήλες των εφημερίδων αποτελούν, πάντως, για τον τύπο αυτόν ανεκτίμητο σύμβουλο. Ο κουλτουριάρης ουδέποτε σκέπτεται· οι παντός είδους πληροφορίες που συγκομίζει ολημερίς αποτελούν γι' αυτόν αυτοσκοπό και ουδέποτε μέσον. Αυτές θ' αποτελέσουν το αντικείμενο συζήτησης, όταν το μεσημέρι ή το βράδυ θα συναντηθεί με τούς όμοιους του. Τότε ο κριτικός της εφημερίδος του ζωντανεύει κι ο τύπος τον αναπαράγει λεπτομερώς.

Όσο κι αν ο τύπος αυτός είναι χαρακτηριστικό φαινόμενο της εποχής μας, γνήσιο υποπροϊόν της πνευματικής ζωής, μ' άλλα ονόματα και παραπλήσιες ιδιότητες προϋπήρξε σ' όλες τις εποχές. Εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Αρχαία Ελλάδα και είχε το όνομα του ψευδοσοφιστή, που τόσο εύστοχα σατίρισε στις κωμωδίες του ο Αριστοφάνης. Η παρασιτική του ιδιότητα γίνεται ακόμα πιο έκδηλη στους κατοπινούς αιώνες. Στους διάφορους τύπους ρητόρων και «περιτρίπτων φιλοσόφων» της εποχής του, που τόσο πετυχημένα διακωμωδεί και σατιρίζει ο Λουκιανός, ανάγλυφη προβάλλει η κουλτουριάρικη φύση. Την ίδια εποχή φαίνεται

πώς η ιδιότητα αυτή επεκτάθηκε και σε πολλούς άλλους Έλληνες, τόσο που για τους Ρωμαίους θεωρήθηκε εθνικό μας χαρακτηριστικό, από τα πιο εμφανή και ξεχωριστά. Για την ακρίβεια ο Κικέρων ταύτισε την προχειρολογία, την άγωνα πολυγνωσία και την φλυαρία (καίρια γνωρίσματα τού κουλτουριάρη) με την ελληνική πολυπραγμοσύνη. Έτσι με τον όρο «Graeculus» (Γραικύλος) που χρησιμοποίησε για να υποδηλώσει τον Έλληνα λόγιο τον νωθρό, τον πολύξερο και πολυλογά, μας έδωσε και μια εικόνα του κουλτουριάρη της εποχής του.

Παρ' όλες όμως τις αναλογίες και τις ομοιότητες, πρέπει να πούμε πως ο σημερινός κουλτουριάρης είναι «κάτι άλλο». Όχι μόνο είναι ίσως πιο εμπλουτισμένος σε σχέση με τον αρχαίο του πρόγονο, αλλά και σαφώς πιο περίπλοκος, με περισσότερες ιδιότητες και περισσότερες παραλλαγές και ιδιομορφίες. Η ποικιλία των εκδηλώσεων του, οι αντιδράσεις του, ο αρνητισμός του, η επιτήδευση, ο μιμητισμός του, συμπλέκονται και συμφύρονται τόσο, που δύσκολα, τις πιο πολλές φορές, μπορείς να τον καταλάβεις. Η επιθυμία του να εντυπωσιάσει, να αναρριχηθεί ψηλά, να επιβληθεί, να κερδίσει συμπάθειες, τον ωθεί συχνά σε άγρονες επικρίσεις, σε επιθετικές και οργίλες ενέργειες, σε όλο πάθος αρνήσεις, σε θορυβώδεις προκλήσεις. Ανακρίβειες, διαστρεβλώσεις, αντιφάσεις, παλινωδίες δεσπόζουν στα λόγια του και στα γραπτά του, ενώ σ' άλλες περιπτώσεις, χρησιμοποιεί επιδέξια την ειρωνεία και τον σαρκασμό. Ο αυθεντικός όμως κουλτουριάρης, πάνω απ' όλα, είναι φιλόδοξος και οιηματίας. Θέλει να τον υπολογίζουν, να τον συμβουλεύονται και να τον ακούνε.

Ο κουλτουριάρης ανήκει κατά κανόνα στις «δημοκρατικές-προοδευτικές δυνάμεις» του λαού. Αυτό που τον ενδιαφέρει κυρίως, είναι να είναι πάντα στο προσκήνιο και στην «πρωτοπορία», κι αυτό που απεχθάνεται πάνω απ' όλα είναι να μην τον προσέχουν ή να τον πουν οπισθοδρομικό ή συντηρητικό ή αντιδραστικό ή έξω από τη μόδα. Έτσι προσκολλάται εύκολα σε κάθε τι το νεοφανές. Εντυπωσιάζεται από τους νέους, τις καινούργιες ιδέες, τις επαναστατικές ιδεολογίες, τις ριζοσπαστικές λύσεις, τις ανατρεπτικές φιλοσοφικές και πολιτικές θεωρίες. Παίρνει μέρος σ' όλα τα συλλαλητήρια και τις πορείες «των εργαζομένων», παρά το γεγονός ότι είναι άσχετος με τα προβλήματά και τις επιδιώξεις τους. Χωμένος ανάμεσα στο πλήθος δημιουργεί όλα τα έκτροπα και το βράδυ δικαιώνει τους, τάχα, αγανακτισμένους δράστες στην ομήγυρη του.

Ο κουλτουριάρης είναι αρνητικός τύπος. Απορρίπτει όλες τις κοινά παραδεκτές αξίες σαν δημιουργήματα «των εκμεταλλευτών των λαών», χωρίς ωστόσο να υψώνει νέες στη θέση τους. Η άρνησή του αυτή τον οδηγεί σταδιακά στην

απαισιοδοξία και τον μηδενισμό των πάντων. Εκεί, βέβαια, που προβάλλει σ' όλη της την μεγαλοπρέπεια η παχυλή του αμάθεια, η ασχετοσύνη και η επιπολαιότητα του είναι, όταν είναι υποχρεωμένος να αναπτύξει ένα ζήτημα, να τεκμηριώσει μια γνώμη του με κάτι το συγκεκριμένο. Τότε, εύκολα καταλαβαίνουμε την πνευματική του γύμνια, την έλλειψη γνωσιολογικού υποστρώματος, την ρηχή και επίπλαστη μόρφωση του. Ίσως το κύριο χαρακτηριστικό του σύγχρονου κουλτουριάρη είναι το θράσος και η τόλμη του. Ο κουλτουριάρης φροντίζει να φαίνεται, άκρως «πολιτισμένος» είναι διαλεκτικός και διαλογικός, κατά που ταιριάζει στους πολιτισμένους. Δεν εκνευρίζεται ούτε φωνασκεί, έστω κι αν λέγονται οι μεγαλύτερες κουταμάρες, τα μεγαλύτερα ψεύδη, τα πιο παράλογα πράγματα. Αυτός παρακολουθεί σιωπηλός· άλλοτε συνοφρυωμένος, άλλοτε χαμογελώντας ειρωνικά, άλλοτε ζωγραφίζοντας στο πρόσωπο την έκπληξή του. Κάποτε έρχεται κι η σειρά του κουλτουριάρη να πάρει τον λόγο. Είναι μια στιγμή πραγματικής ευδαιμονίας άλλα και δοκιμασίας συγχρόνως. Τώρα αυτός θα ομιλεί, ενώ οι άλλοι υποχρεωτικά θ' ακούνε, κατά πως ορίζει το «πρωτόκολλο». Δεν Έχει σημασία τι θα πει. αλλά το πως θα το πει μετράει. Γι' αυτό παίρνει ύφος και μιλάει αργά, επιβλητικά και προπαντός «με κύρος», κάνοντας όσο το δυνατόν χαριτωμένες χειρονομίες. Είναι σίγουρος για τον εαυτό του, παρά το ότι λέει τις μεγαλύτερες ανοησίες -γιατί είναι βέβαιος ότι αυτοί πού τον ακούνε είναι ανοητότεροί του. Αν παρά τούτα ατυχήσει, και κάποιος νέος στην συντροφιά αμφισβητήσει τα θέσφατα του, ο τύπος δεν του ανταπαντά, αλλά τον κοιτάζει αφ' υψηλού και, χτυπώντας τον προστατευτικά στον ώμο, τον συμβουλεύει να μελετήσει καλύτερα το θέμα...

Αυτό όμως δεν είναι πάντοτε ο κανόνας. Ο αυθεντικός κουλτουριάρης είναι πανούργος. Μεταμφιέζεται και προσποιείται με άνεση. Αποφεύγει τις κακοτοπιές, ξεγλυστράει εύκολα. Προκειμένου να τα θαλασσώσει και ν' αποκαλυφθεί η αγραμματοσύνη του, προτιμά να σιωπά ή να μιλάει με διφορούμενα. Συνηθέστατα πάσχει από κάποια φανερή ή κρυφή ανωμαλία, σωματική ή ψυχική. Συνήθως μιλάει με γενικότητες, και σκοτεινές ρήσεις, πού προκαλούν τον θαυμασμό των ανόητων, ενώ βάζουν σε απορία τους γνωρίζοντες. Φυσικά, ο κουλτουριάρης δεν έχει πολύ καιρό για διάβασμα, δεν είναι συνηθισμένος σε ξενύχτια, σε μελέτες χρόνων, σε συστηματικές και επίπονες σπουδές. Όλα τα θέλει γρήγορα και στο χέρι, χωρίς κόπο ή μεγάλη προσπάθεια. Και τα παίρνει μόνος του (ή νομίζει πως τα παίρνει). Όταν όμως νιώθει το έδαφος να τρίζει κάτω από τα πόδια του, δεν πανικοβάλλεται, δεν τρέπεται σε φυγή. Η έλλειψη καλλιέργειας και σιγουριάς τον κάνει απόλυτο, φανατικό. Μπροστά στον φόβο της αποκάλυψης γίνεται

κραυγαλέος. Όλοι όσοι δεν τον καταλαβαίνουν είναι όχι μόνο εχθροί του αλλά και αμαθείς και ανεπαρκείς, ενώ δεν χωράει άλλη γνώμη έξω από τη δική του.

Είναι κάτι το σχεδόν νοσηρό η τάση του να μειώνει και να υποτιμά συνεχώς γνωστούς και καθιερωμένους δημιουργούς. Αλλά ποιος είναι ο λόγος, που το κάνει αυτό; Πρώτα-πρώτα ο φθόνος. Νάνος ο ίδιος, δεν μπορεί ν' ανεχθεί την ύπαρξη καλυτέρων γύρω του. Για να νιώσει άνετα, να μην πνιγεί από ασφυξία», θέλει όλους να τούς φέρει στο δικό του επίπεδο. Σ' άλλες περιπτώσεις, βέβαια, η αμφισβήτησή του έχει άλλα πιο ταπεινά κίνητρα. Θέλει να δείξει πως δεν τον επηρεάζουν οι άλλοι, πως έχει δική του γνώμη... Θέλει, ακόμα, να παραστήσει τον σοφό, τον πρωτότυπο τον δεινό κριτικό. Στην πραγματικότητα είναι κομπλεξικός ή φτηνός, κενός ή άγονος. Φυσικά, ο αυθεντικός κουλτουριάρης είναι εχθρός της αληθινής παιδείας, ανιστόρητος, ενάντιος σε κάθε τι το καθιερωμένο» και το «κατεστημένο». Σπάνια καταδέχεται να παινέσει έναν νέο συγγραφέα και για όλους είναι μίζερος και επιφυλακτικός και έτοιμος να τους βρει ένα πλήθος υπαρκτά κι ανύπαρκτα ψεγάδια.

Στις μέρες μας οι κουλτουριάρηδες είναι μια τροχοπέδη και μια απειλή για την πνευματική μας ζωή και την ελεύθερη πολιτιστική μας εξέλιξη. Με την πειθώ και την σοβαροφάνεια τους, την αυξημένη τους κινητικότητα, τις περίτεχνες, δυσνόητες, αλλά χωρίς ουσία κριτικές τους απειλούν να διαστρέψουν το καλλιτεχνικά αισθητήριο του λαού, Σε ανταπόδοση, ίσως, ο λαός όλους αυτούς, ακριβώς που τόσο τον ταλαιπώρησαν και τον καταπίεσαν, τους βάφτισε κουλτουριάρηδες. Η έλλειψη κατανόησης, η ψευτοαυστηρότητά τους, η δογματική τους στείρότητα και η αποστροφή τους για κάθε τι το απλό και το κατανοητό, τους έχει κάνει κιόλας ιδιαίτερα αντιπαθείς. Κάτω από τις πιο ποικίλες μεταμορφώσεις (άλλοτε του δάσκαλου, του αυστηρού κριτικού, του ανικανοποίητου και δύστροπου λόγιου, του μίζερου και περιαυτολόγου συγγραφέα, του δημοσιογράφου κ.λπ., εδώ και δεκάδες χρόνια διαστρέβλωσαν, μάρναναν και καταπολέμησαν κάθε τι το γνήσιο και το αξιόλογο που παρουσιάσθηκε στην τέχνη και τα γράμματα. Ό,τι ρίζωσε, ό,τι επέζησε και επιβλήθηκε, χρειάστηκε πρώτα να γίνουν αγώνες να δοθούν μάχες με όλους αυτούς τους κοντόφθαλμους, για να μπορέσει να σταθεί και να μην το στραγγαλίσουν...

tapea.gr (Τάκης Θεοδωρόπουλος)